

Oni to rade sami za sebe!

Ukoliko želite da postignete održivi povratak u BiH, uvežite se sa kompetentnim povratnicima i povratničkim organizacijama civilnog društva

Selma Porobić, PhD Selma Mameledžija, BA

Osporavani proces održivog povratka

Nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog ugovora 1995. godine različiti naponi, kako međunarodnih tako i domaćih aktera, su omogućili da se oko milion raseljenih i izbjeglih osoba vrati u BiH. Međutim, kada uzmemo u obzir prijeratnu demografsku sliku BiH, uviđamo da je proces povratka iznevjerio očekivanja još milion osoba, koje su se možda u jednom trenutku željele vratiti svojim domovima.² Istraživanja i terenski izvještaji različitih aktera³, naglašavaju da je **održivi povratak upitan** zbog toga što se veliki broj povratnika nije nastanio u njihovim izvornim, prijeratnim lokacijama nego se prinudno preselio u druge dijelove zemlje ili je re-emigrirao. Do danas, **500 miliona Eura**⁴ je potrošeno na dugotrajni proces povratka u BiH koji je potpomogla međunarodna zajednica, a koji je tekao u tri sukcesivne faze: 1) stvaranje sigurnih uslova; 2) povratak imovine; 3) rekonstrukcija imovine i reintegracija. Reintegracija povratnika, posljednja faza povratka, danas predstavlja ključne napore⁵ državnih vlasti i međunarodne zajednice u implementaciji Revidirane strategije za provedbu Aneksa VII Dejtonskog Mirovnog Sporazuma⁶, ujedno i osnovnog državnog dokumenta za rješavanje pitanja povratka velikog broja ratom raseljenih osoba u BiH.

⁵ Trenutno postoje tri prioritetizovana projekta u implementaciji Revidirane strategije: *RHP program regionalnog stambenog zbrinjavanja unutar regije (Hrvatska, BiH, Crna Gora te Srbija)*; *CEB VII projekat na državnom nivou koji ima za cilj zatvaranje kolektivnih centara i stambeno zbrinjavanje interno raseljenih osoba*; i *IPA I (2012,2013,2014), partnerski projekat, koji ima za cilj održivost*. Za više informacija: www.unhcr.org

⁶ Prioritet imaju odredbe održivog povratka iz četiri segmenta koja se odnose na preporuke za omogućavanje boljeg pristupa pravima i njihovoj realizaciji, kao što su: **zdravstvo, obrazovanje, rad i zaposlenje, socijalna zaštita te penziono/invalidsko osiguranje**, vidi: Revidirana strategija BiH za implementaciju Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo, 2010

Dok se trenutni naponi najviše ulažu u rješavanje stambenih pitanja, IPA I projekat koji vode i koordiniraju Komesarijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR) i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (MLJPI) je jedini tekući projekat koji pruža podršku za održivost životnih uslova, socijalne zaštite i inkluzije, i besplatnu pravnu pomoć interno raseljenim osobama i povratnicima. Međutim, budžet ovog projekta od ukupno 8,1 miliona Eura, ima za cilj rješavanje problema samo 2.400 povratnika i interno raseljenih porodica, a pri tome je *poseban fokus na najugroženijim* u 10 odabranih općina.⁷

Osim što je IPA I posvećena rješavanju statusa najranjivijih kategorija, *na državnom nivou ne postoji sistematski program(i)* za implementaciju Revidirane strategije, to jest osiguravanje socijalno-ekonomskih prava za sve kategorije povratnika. Štaviše, ne postoji mehanizam identifikacije/evaluacije utemeljen na pristupu *od dna prema gore* – „bottom-up approach“ (iskustva i mišljenja povratnika o stvarnim životnim problemima i potrebama, te održivim rješenjima) pri implementiranju IPA I projekta. **Ukoliko se ovi faktori ne uzmu u obzir, postoji opravdan rizik da će realizacija svih trenutnih i budućih projekata održivosti, imati upitne rezultate, te ostaviti mnoge bez mogućnosti da ostvare svoja prava na uslovan život i budućnost u BiH.**

⁷ IPA I projekat vodi, koordinira i implementira UNHCR kroz blisku saradnju sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice, svim nivoima vlastima, UN agencijama (UNICEF, UNDP), IOM, Udruženjem Bosanski Humanitarni Logistički Servis, Fondacijom lokalne demokratije, Hilfswerk Austria International i Udruženjem „Vaša prava“

Sažetak

Impresivna količina podataka koja ukazuje na uspjeh povratka približno 2.2 miliona prisilno raseljenih građana BiH, a koja se najčešće odnosi na visoku stopu povratka prijeratne imovine (oko 99%), kritikovana je u velikom broju kvalitativnih istraživanja o suštinskim problemima održivog povratka. Istovremeno, malo je pažnje posvećeno pozitivnim primjerima i stvarnim facilitatorima povratka. Na osnovu intenzivnog rada na terenu i komparativnih istraživanja zasnovanih na dokazima, tvrdimo da ovi facilitatori počivaju na društvenim odnosima i vezama između povratnika, te sa drugim osobama unutar lokalne zajednice.¹ Ukoliko žele da uspješno implementiraju programe održivosti, pri tome osiguravajući održive investicije, donosioci odluka, donatori, te ključni akteri treba da uzmu u obzir ovaj vrijedan, ali u isto vrijeme, previđen resurs.

¹ Ovaj pregled je zasnovan na studiji autorica: „Previđeni potencijal socijalnog kapitala u povratničkim zajednicama: smjernice za održivi povratak u BiH“ studija je dostupna na: www.soros.org

² Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice procjenjuje da je oko 38,5% prijeratne BiH populacije, koja se često naziva *dijasporom*, nastanjeno u zemljama primitka. Dodatno, ne postoji (niti je postojao) strateški program, kreiran od strane međunarodne zajednice ili državnih vlasti, koji bi imao za cilj povratak ove brojne, ratom raseljene populacije, uprkos činjenici da se pravo na povratak, garantovano Aneksom VII Dejtonskog Mirovnog Sporazuma odnosi na sve građane BiH koji su bili primorani napustiti zemlju za vrijeme ratnog perioda 1992/1995. Izvještaji i pokazatelji su dostupni na: mhrr.gov.ba

³ Npr. CESI (2013): Zapisnik sa međunarodnog okruglog stola na: www.cesi.unsa.ba; Peter Lippman-ovi izvještaji sa terena o povratku u BiH na <http://balkanwitness.glypx.com/journal.htm>, Jansen, Lofving (2008), Black, R., Gent, S. (2006), Stefansson, A.H. (2006), (Valenta i Ramet 2012), itd.

⁴ Govor koji je održao Ambasador Sorensen za vrijeme prezentacije EU i UNHCR projekta IPA I projekta dostupan na: <http://europa.ba/News.aspx?newsid=6854&lang=EN> (5/13/2014)

ONI ZNAJU KAKO – DRUŠTVENA KOMPETENTNOST POVRATNIKA

... mi smo se organizovali međusobno (...) oslanjamo se jedni na druge, samo tako možemo ići naprijed, samo tako i idemo naprijed.

Tarik, lokalni aktivista u povratničkoj mjesnoj zajednici Hambarine (Prijedor)

Rezultati naše studije, zasnovani na terenskom istraživanju u Prijedoru, Zvorniku i Goraždu (provedeno u periodu decembar 2013. - mart 2014.), jasno ukazuju na činjenicu da održivi povratak počiva na lokalnom nivou i da je značajno povezan sa **snažnim međuljudskim vezama i pozitivnim ishodima socijalnih relacija** u povratničkim zajednicama. Na osnovu podataka prikupljenih putem diskusija u fokus grupama, u kojim su učestvovali predstavnici lokalnih struktura vlasti, mjesnih zajednica, UNHCR-a i inih organizacija civilnog društva, te na osnovu polu-strukturiranih intervjua, koje smo obavili sa lokalnim aktivistima, uspješnim poduzetnicima te ključnim donosiocima odluka, tvrdimo da **princip društvenih odnosa između povratnika i drugih članova lokalnih zajednica igra ključnu ulogu u dugotrajnom procesu (re)integracije**.

Najveća dosadašnja postignuća povratničkih zajednica ne bi bila ostvarena da povratnici nisu aktivno koristili međusobne veze i društvene kompetencije. Na primjer, rekonstrukcija stambenih jedinica ne bi bila moguća da se nisu koristile društvene kompetencije u odabiru sposobnih povratnika za (ponovno) uspostavljanje mreža i kreiranje zajedničkih planova. Ovo naglašava gospodin Edin, bivši predsjednik Lokalnog vijeća za izbjeglice i raseljene osobe u Goraždu: „Da bismo realizovali neki projekat, morali smo se udružiti, nakon čega bi UNHCR izvršio selekciju. Ja sam već dobro poznao sve osobe, tako da sam mogao napraviti razliku između onih koji su pouzdani za suradnju i onih koji to nisu.“ Na isti način su i povratnička udruženja, unutar sve tri zajednice, postala glavni posrednici društvenog djelovanja:

Sva udruženja Istočne Bosne su na lokalnom nivou i veoma dobro surađuju. Bez njih, niti jedna vrsta povratka ne bi bila moguća. Dobro je poznata činjenica da su povratnici poduzeli samo-inicijativno korake pri realizaciji

povratničkih projekata, odlučno se boreći za svoju općinu na najbolji mogući način ... U ovom slučaju, povratnici su najjači akteri, a udruženja su ili samo-financirana ili su radila na volonterskoj osnovi jer ih nitko nije htio financirati.

Mustafa (Regionalni odbor za povratak u Istočnu BiH (Goražde)

Organiziranje javnih događaja i društvenih aktivnosti, koje su inicirali i koordinirali sami povratnici, je evidentno i glavni faktor uspješnih povratničkih projekata reintegracije na mikrorazini, tj. na nivou mjesnih zajednica⁸, gdje su se stvarni problemi održivog povratka javljali svakodnevno:

Ljudi u mjesnim zajednicama su prepušteni sami sebi da pomažu jedni drugima. Niko ne pita koliko studenata živi na lijevoj obali⁹ niti koliko odličnih učenika završava školu bez ikakve mogućnosti za nastavkom obrazovanja zbog nedostatka novca. To su problemi o kojima se niko na višim i općinskim nivoima vlasti ne bavi; niko se od njih ne bavi stvarnim životnim problemima s kojima se mi suočavamo“.

(Tarik, povratnik u mjesnu zajednicu Hambarine – Prijedor)

Korak naprijed u procesu povrata imovine i rekonstrukcije unutar sve tri općine desio se kada su se formirane multietničke koalicije. Ovaj vid suradnje je prisutan i danas, a realizira se na nivou mjesnih zajednica, gdje npr. dvije susjedne mjesne zajednice (jedna većinski Bošnjačka, a druga većinski Srpska) zajedno rješavaju komunalne probleme, kao što je održavanje zajedničkih puteva koje su općinske vlasti u Zvorniku zapostavile. Međuetnička suradnja je također bila veoma važna pri ponovnom uspostavljanju društvenog i kulturnog života unutar mjesne zajednice Raškovac, u Prijedoru, kao što je objasnila Selvira, Bošnjakinja povratnica, lider u zajednici i zastupnica u Savjetu Grada:

„Zahvaljujući svojoj mudrosti i snalažljivosti, uspjela sam da dozovem pameti, kako Srbe, tako i Bošnjake (...) To sam postigla lobiranjem, kucajući na sva vrata. Na taj način sam uspjela Srbima pokazati da ja predstavljam sve građane jednako.“

⁸ Mjesna zajednica (na engleskom jeziku „Local Community“), je formalno najniži stupanj samouprave u BiH

⁹ Žargonski izraz za geografsko područje ove mjesne zajednice

Slično ovoj, postoje pozitivne inicijative unutar nevladinog sektora, kao što je projekat povratničkog udruženja u Kozarcu, realiziran u suradnji sa srpskom omladinskom nevladinom organizacijom, koji promovira omladinski aktivizam i pomirenje.

„Okupili djecu iz devet škola na jedno mjesto; djeca iz Omarske, Trnopolja, sva su se družila na jednom mjestu. Zajedno vozeći bicikla djeca vide da su slični, da imaju Facebook, da navijaju za isti tim“.

*Mahir, nevladina organizacija „Optimisti 2004“
Kozarac (Prijeđor)*

Ispitanici u Kozarcu su iskazali nepovjerenje u korumpiranu gradsku upravu i frustraciju što nemaju kontrolu nad sredstvima koja su predviđena za povratak. U cilju dalje borbe za održivi povratak u svojoj zajednici, organizacije civilnog društva, predstavnici mjesne zajednice Kozarac i okolnih mjesnih zajednica su nedavno aplicirali za status općine:

“Svi smo uključeni u proces uspostavljanja općine: građani, pojedinci, lobisti, nevladine organizacije, vjerske zajednice, i islamska i katolička. To je zajednički napor (...) Osnovani smo radne grupe, zadatci su podijeljeni i skoro završeni. (...) Predat ćemo zahtjev nadležnim organima u naredne dvije sedmice i onda čekao službeni odgovor“.

Sead, lokalni aktivista u Kozaracu (Prijeđor)

Kako je i potvrdilo naše istraživanje, projekti održivosti za implementaciju Revidirane strategije, kao što je IPA I, bi se trebali odnositi na mnogostrukе potrebe veoma socijalno raznolike, povratničke populacije koja posjeduje evidentirane lokalne resurse. Ovi projekti bi trebali biti sveobuhvatnog karaktera, na državnom nivou, te odgovoriti na veliki broj potreba najranjivijih kategorija, ali se i osloniti na socijalne kompetencije i resurse za integraciju koje sami povratnici imaju unutar njihovih (povratničkih) zajednica.

Veće ovlasti povratnicima je najbolja opcija javne politike zbog toga što naše istraživanje ukazuje na ključnu ulogu koju imaju resursni povratnici i/ili povratničke zajednice pri rješavanju nedostatka društvenih i ekonomskih usluga na nivou lokalne zajednice namjesto općinskih vlasti.

Formalno i direktno partnerstvo sa proaktivnim povratničkim udruženjima i mjesnim zajednicama bi osnažilo implementaciju IPA projekta u svim njegovim segmentima. Efikasan alat bi se pri identifikiranju krajnjih korisnika IPA projekta trebao služiti principom odnosa i međusobnih veza koje povratnici već posjeduju.

Opcije javnih politika

JAVNA POLITIKA	REZULTATI
<p>NEMA POTREBE ZA DJELOVANJEM</p> <p>1. Držanjem vlade i drugih relevantnih aktera po strani, zadržava se status quo</p>	<ul style="list-style-type: none"> Nastavak spontanih procesa na lokalnom nivou koji generiraju reintegraciju putem aktivnog angažmana civilnog društava i resursnih povratnika u mjesnim zajednicama. Javna politika nije primjerena za primjenu na državnom nivou, te je neprikladna za općine u kojima se nalazi mali broj povratnika i gdje postoji manjak ljudskih resursa.
<p>NOVA REVIZIJA REVIDIRANE STRATEGIJE</p> <p>2. Implementacija Revidirane strategije dodavanjem podaneksa</p>	<ul style="list-style-type: none"> „Gap“ analiza sa fokusom na postojeće pozitivne primjere što zahtijeva sistematsku procjenu zasnovanu na redovnom obilasku situacije na terenu, te detaljnu procjenu održivog povratka na državnom nivou. Uvođenje amandmana u Revidiranu strategiju je previše zahtjevno zbog političkih ograničenja i smatra se nepoželjnim zbog trenutnog društveno ekonomskog konteksta unutar kojeg se nalaze povratnici.
<p>VEĆE OVLASTI POV RATNICIMA!</p> <p>3. Promjena vlasništva nad projektima održivosti kroz direktno partnerstvo sa korisnicima/povratnicima</p>	<ul style="list-style-type: none"> UNHCR i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice pri implementaciji tekućeg IPA I projekta i budućih programa, kroz direktno partnerstvo sa povratnicima prepoznaju resurse koji su im uskraćeni na nivou lokalnih zajednica. Održivo političko rješenje koje podrazumijeva institucionalizaciju, autorizaciju i formalizaciju trenutnih kapaciteta i sposobnosti povratnika na nivou mjesnih zajednica i povratničkih udruženja.

Selma Mameledžija je rođena 10.05.1988. godine u Travniku. Nakon stečenog zvanja Bachelor sociologije angažovana je na nekoliko međunarodnih istraživačkih projekta sprovedenih pod okriljem Instituta za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka u Sarajevu (FPN), gdje trenutno završava Master studij sociologije. Radila je na projektima Centra za studije o izbjeglim i raseljenim osobama FPN, a trenutno je koordinator projekta u međunarodnoj nevladinoj organizaciji "HOPE'87", te istraživač u okviru „Studije sistema integriteta u jedinicama lokalne samouprave“ koju provodi Transparency International BiH.

Selma Porobić je dvostruki Magistar (MA/MTh) i Doktor migracijskih nauka. Pored Lundskog univerziteta u Švedskoj, školovanje je stekla pri Američkom univerzitetu u Kairu, Fordhamskom univerzitetu u Americi i Oksfordskom univerzitetu u Velikoj Britaniji. Direktorica je Centra za studije o izbjeglim i raseljenim osobama, Fakulteta političkih nauka u Sarajevu, i posjeduje preko 10 godina akademskog iskustva u oblasti prisilne migracije. Autor je dvije knjige, a njena trenutna istraživačka interesovanja sežu od povratka u BiH do prihvata i integracije potražitelja međunarodne izbjegličke zaštite u BiH i regiji.

Preporuke

Za UNHCR, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, UN i druge partnerske organizacije koje rade na implementaciji IPA programa:

- Upotrijebiti društvene kompetencije resursnih povratnika i povratničkih organizacija civilnog društva pri kreiranju efikasnog sistema odabira korisnika, praćenja i evaluacije u 10 odabranih općina čime će se spriječiti neefikasna upotreba (i zloupotreba) sredstava.
- Konsultirati resurse i „naučene lekcije“ organizacija civilnog društva pri implementaciji IPA 2012 i nadolazećih IPA programa, naročito kad su u pitanju socijalne usluge u domenu socio-ekonomskih prava i potreba povratničke populacije i lokalne zajednice.

Za lokalne nivoe vlasti/općine:

- Pravno i finansijski osnažiti i podržati mjesne zajednice u svrhu daljeg promovisanja spontanog društvenog i ekonomskog razvoja na lokalnom nivou.
- U skladu sa Europskom poveljom o lokalnoj samoupravi i sukladno UNDP-ovim lokalnim razvojnim programima, prihvatiti ambicije i napore snažnih lokalnih zajednica, te dalje podržavati i ulagati u rad organizacija civilnog društva u povratničkim zajednicama.
- Omogućiti efikasnim organizacijama civilnog društva koje djeluju unutar povratničkih zajednica aktivno dostavljanje socijalnih usluga u zajednici.

Za povratnička udruženja i druge organizacije civilnog društva:

- Omogućiti redovnu razmjenu između povratničkih udruženja i drugih organizacija civilnog društva kako bi se olakšao pristup međunarodnim donatorima i programima održivosti.
- Sistematski i redovito promovirati pozitivne rezultate i ishode civilnih angažmana koji će služiti kao uzor udruženjima u drugim povratničkim zajednicama.

Bibliography

- Black, R., Gent, S. (2006), Sustainable Return in Post-conflict Contexts, *International Migration* vol. 44 (3): 15-38
- Blitz, B.K. (2006) New Beginnings? Refugee Returns and Post Conflict Integration in the Former Yugoslavia', in Brad K. Blitz (ed.), *War and Change in the Balkans: Nationalism, Conflict and Cooperation*. Cambridge University Press, 2006 pp. 239-266.
- Jansen, S., Lofving, S. (2008) *Struggles for Home Violence, Hope and the Movement of People*, Berghahn Books, Oxford
- Stefansson, A.H. (2006), Homes in the Making: Property Restitution, Refugee Return, and Senses of Belonging in a Post-war Bosnian Town, *International Migration* vol 44 (3): 115-139
- Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (2010) *Revidirana Strategija za implementaciju Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma*, Sarajevo
- Valenta, M., Ramet, S. (2012) *The Bosnian Diaspora: Integration in Transnational Communities*, Ashgate Publishing Limited
- Ministry for Human Rights and Refugees BiH, reports at: <http://www.mhrr.gov.ba/>
- United Nations High Representative for Refugees (UNHCR), statistics at: <http://unhcr.ba/>
- CESI- Centre for Refugee and IDP Studies; Faculty of Political Sciences, UNSA., Proceedings of the Round Table Debate on Return: <http://cesi.fpn.unsa.ba/?p=1090&lang=en>
- Peter Lippman's report on return to BiH: <http://balkanwitness.glypx.com/journal.htm>
- Govor Ambasadora Petera Sorensena na prezentaciji projekta IPA 2012 dostupan na: <http://europa.ba/News.aspx?newsid=6854&lang=EN> (5/13/2014)

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unaprijeđenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama. Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživanje i mentorstvo u toku istraživanja. Više od stotinu stipendija dodijeljeno je u toku trajanja Programa. Sva istraživanja su dostupna na www.osfbih.org.ba